

Korte reactie van een geesteswetenschapper uit België op Science in Transition

Dit is echt belangrijk werk. We worstelen allemaal met de transformaties van het wetenschappelijke bedrijf, en met de wetenschappelijke en menselijke gevolgen van die transformaties. Zoals we ook blijven worstelen met de duistere oorsprong van die transformaties, en met de weinig vertrouwenwekkende toekomst die zij openleggen. Laten we gewoon toegeven dat we in zekere zin geen idee hebben van wat ons overkomt. En dat we lange tijd te weinig intellectuele durf hebben opgebracht om de complexe problemen onder woorden te brengen die niet alleen onze intellectuele speeltjes raken, maar ook de wetenschappelijke conditie zelf. Het is hoog tijd om de grondslagen van het bedrijf waarin we zelf werken, opnieuw ernstiger te onderzoeken. Dat soort reflectie heeft alle grote transformaties van 'ons' bedrijf begeleid, van de Kantiaanse faculteiten in de achttiende eeuw, Webers wetenschapssociologie in de late negentiende eeuw, de 'kritiese' maatschappijwetenschappen in de jaren 1960 en 1970... Maar toen hield het plotseling op. Er zijn veel oorzaken aan te duiden voor die lange winter van de kritische rede, maar dat is voer voor een ander debat. Laat ik mij hier beperken tot drie verschijningsvormen van die sluimer. Toegepast op de geesteswetenschappen, die ik zelf het beste ken.

1) De maatschappelijke abdicatie van de geesteswetenschappen als discipline.

Op een bizarre manier maken juist de valorisatie-debatten zichtbaar hoe groot de kloof met de samenleving is geworden. Op een onbeholpen, kunstmatige en vaak ontstellend onkritische manier probeert men vandaag de bruggen te herstellen die men zelf heeft afgebroken. Door het verkopen van een eendimensionaal beeld van 'topwetenschap' in populaire actualiteitsprogramma's. Door het wanhopig zoeken naar aanknopingspunten met de economische agenda's van het Topsectorenbeleid (in Nederland) en Vlaanderen in Actie (in Vlaanderen). Door steeds onkritischer erfgoed-onderzoek, dat de neo-nationalistische agenda's in Nederland en Vlaanderen niet openbreekt maar juist bevestigt. Het cruciale probleem zit erin dat geesteswetenschappers, in de reflectie over de band tussen wetenschap en samenleving, het oude burgerlijk-beschavende conservatisme en het emanciperende (of betuttelende) marxisme eenvoudig hebben ingeruild voor maatschappelijk nihilisme. Vele geesteswetenschappers geloven al lang niet meer dat hun wetenschappelijke bezigheden een intrinsieke waarde bezitten die de reikwijdte van hun eigen spelplezier overstijgt. 'Valorisatie' betekent voor hen zoveel als op zoek gaan naar oneigenlijke legitimaties voor die bezigheden. En dat doen zij in de taal die de macht van de dag toevallig het best verstaat. Dat er daarnaast ook nog geesteswetenschappers zijn die juist de kritische analyse van die macht tot inzet van hun onderzoek maakten? Die willen weten *hoe de wereld eigenlijk werkt?* Een wetenschap die ook nog verwijst naar *iets buiten zichzelf?*

2) **Virtualisering van de geesteswetenschap.** Die maatschappelijke abdicatie *in spiritu* gaat samen met een fantastische transformatie van de wetenschap *in situ*. In dat proces dient 'de kennismaatschappij' als een soort van pragmatische legitimatie voor het in de lucht houden van steeds onzinniger luchtkastelen. De wetenschap wordt virtueel. Terwijl ze met steeds meer *dédain* neerkijkt op het leraarschap en alle andere traditionele rollen die haar een plaats in de samenleving verschaften, heeft die geesteswetenschap zichzelf teruggetrokken in een onderzoeksmissie die voortdurend verder moet worden opgepompt, terwijl de eigenlijke substantie van dat onderzoek alsmaar onzichtbaarder wordt. In de financiële sector heet dat *leverage*, aan de universiteit... ook. De afgelopen tien jaar hebben we allemaal de contingenten PhD's zien exploderen: in Vlaanderen bijna maal drie in twee decennia. En pas nu beginnen we ons te realiseren dat er voor die hyper-gespecialiseerde, in de virtuele geesteswetenschappen opgeleide jongelui geen enkele arbeidsmarkt bestaat. Niet dat niemand dat ooit zei – op steeds meer blogs werd het ook hardop geroepen. Alleen waren het nooit de juiste mensen die het zeiden: naar de sukkels die uit de boot vielen, hoefde niemand te luisteren. Het heeft een paar jaar moeten duren voor de van de band gevallen doctorandi inmiddels met zoveel waren dat ze niet meer konden worden genegeerd. Maar ook toen viel het alle partijen nog moeilijk te erkennen dat die hele virtualisering helemaal nooit iets te maken had gehad met wetenschappelijke noodwendigheden. Maar alles met het prestige van universiteitsbesturen en rectoren. Handel voor eigen rekening was het geweest, precies het soort *property trading* dat de Amerikanen na 2008 strafbaar hebben gesteld. Handel voor rekening van de schimmige conglomeraten die zich tussen KNAW, Universiteiten en onderwijspolitiek hebben ontwikkeld (en in Vlaanderen tussen Associaties, Universiteiten en zuilnetwerken). Het gekste van dat alles? Dat de virtuele onderzoekseconomie natuurlijk parasiteerde op de *reële* economie. Bij elke nieuw “excellentie-succes” (een tautologie in een geheel tautologisch universum) werd de strop rond het intellectuele avontuur wat verder aantrokken. En toen de Vlaamse rectoren glimmend van trots aankondigden dat Vlaamse wetenschappers ‘het hoogste aantal A1 publicaties per hoofd van de bevolking van de hele wereld’ produceerden, werd op menig kantoor de tafel ondergekotst.

3) **Mentale ervaringen.** Maatschappelijke abdicatie en ruimtelijke virtualisering zijn inmiddels zover voortgeschreden dat ze ook de mentale ervaring van de (geestes)wetenschappen grondig hebben veranderd. Ook daarover valt eindeloos veel te zeggen, en alleen al de recente toestanden aan de VU laten toe om heel precies te analyseren op welke duizend en een manieren de virtuele universiteit de reële arbeidscondities van (geestes)wetenschappers verdort. Maar laat ik mij hier beperken tot de gevolgen van de virtuele universiteit op het welbevinden van de jongste, en minst geprivilegieerde tijdelijke onderzoekers. Wie het wil zien, ervaart bij hen steeds duidelijker een veralgemeend cynisme en openlijke *disgust*. Omdat ze zich gesocialiseerd weten tot maatschappelijke nutteloosheid, in een professie die tegelijk geen enkele connectie meer lijkt te hebben met de grote vragen die hen ooit voort dat vak deden kiezen. Omdat de nieuwe retoriek van excellentie zo openlijk botst met de doorlevende elitaire praktijk (en de feodale verhoudingen) van de *oude* universiteit. En omdat dat alles samengaat met een bizarre precariteit: tegelijk met handen en voeten gebonden aan de universiteit, maar zonder enig perspectief op langere termijn. Of omgekeerd: zonder enige zekerheid, maar tegelijk belachelijk onvrij.

4) *Que faire* – **kwalitatieve surveys**. De beschreven abdicatie en virtualisering zijn niet zo eenvoudig te keren. En de bijbehorende problemen van precarisering en desillusie al helemaal niet. Wellicht moeten we eerst en vooral beter leren begrijpen wat die problemen precies betekenen. Van wat voor bestel ze de bouwstenen vormen, en waarom ze zich schijnbaar moeiteloos kunnen bestendigen. Het is absurd, maar we beschikken nauwelijks over degelijk kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van jongeren in de geesteswetenschappen (of de social sciences) tijdens de laatste twee decennia. Nochtans is dat soort onderzoek broodnodig als we beter willen weten waarover we het hebben als we spreken over ‘onderzoekskwaliteit’, ‘competitie’, ‘publicatiedruk’, maar ook over ‘maatschappelijke drijfveren’, ‘engagement’ of ‘liefde voor de wetenschap’. Het is hoog tijd dat we de eendimensionale balans die voortdurend door universitaire bestuurders wordt opgemaakt, confronteren met rijkere en diepere gegevens. We weten over de universitaire ervaring nog altijd nauwelijks meer dan de clichés. En dat ondanks (of juist dankzij) vijf eeuwen van steeds diepere interactie tussen wetenschap en samenleving. We zouden beter begrijpen hoe wetenschappers zelf worstelen met het zelfbeeld van de wetenschap, en met de maatschappelijke rol van hun beroep. En we zouden een stem geven aan een grote groep mensen binnen het wetenschappelijk bedrijf die meestal niet durven spreken, en dus ook moeilijk zichtbaar kunnen worden gemaakt.

5) **Inbraak en uitbraak**. Er is nog een laatste suggestie – een activistische. Het actuele wetenschapsbedrijf lijkt erop gebouwd om individuele onderzoekers los te koppelen van hun eigen interesses, hun eigen vragen en ambities, hun persoonlijkheid. Het is paradoxaal, maar terwijl wij allemaal steeds vaker bezighouden met ‘krachtige’ presentatie, onze reële twijfels vervangen door gefingeerde zekerheden, en ons verliezen in wetenschapsmarketing in dienst van onze eigen carrière-ontwikkeling, raken we vervreemd van ons eigen potentieel. Eén manier om de controle te herwinnen is opnieuw in te breken in het virtuele vertoog dat wordt gevoerd door de geesteswetenschappen (en vooral door bestuurders van de geesteswetenschappelijke faculteiten). Dat lukt het best met *performatieve* acties, of met acties die zich vanaf het begin niet alleen als een analyse maar ook als een beweging presenteren. Zoals de Vlaamse Actiegroep Hoger Onderwijs dat sinds een aantal weken doet. (actiegroep Hoger Onderwijs.wordpress.com) Een andere manier die mogelijk nog productiever is, vooral voor de massa tijdelijke lectoren, docenten en postdocs, is de uitbraak. Uit het bedrijf stappen, niet om afscheid te nemen van de wetenschap, maar juist om buiten de muren van de academie de kritische methode los te laten op alle mogelijke tastbare, maatschappelijke onderwerpen die in een virtuele professie alle urgentie verliezen. Om op die manier opnieuw voeling te krijgen met de kritische drijfveren van wat opnieuw een geesteswetenschap behoort te worden.